

Ігор ХАРЧЕНКО,
*Надзвичайний і Повноважний Посол,
заступник Міністра закордонних справ України
(2000–2001 рр.; 1 липня 2003 – 1 листопада 2003 р.)*

СПОГАДИ ПРО ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Якщо є субстантивне значення сталого і вже ніби затривіального терміна альма-матер, то для мене воно єдине можливе і зовсім не тривіальне, а навіть занадто живе й об'ємне, ніби є моєю частинкою, яка завжди зі мною: була, є і буде доти, доки житиму. Моя альма-матер — кафедра історії міжнародних відносин та зовнішньої політики факультету міжнародних відносин та міжнародного права Київського держуніверситету імені Тараса Шевченка. Для мене це звучить і називається саме так, хоч би як видозмінювалися назви протягом десятиліть. Саме на цей факультет саме цього університету я прийшов 1980 року студентом відділення «Міжнародні відносини», і саме ця кафедра стала моєю «профільною» на наступні п'ять студентських років. Тоді кафедру очолював її засновник Гліб Миколайович Цветков, він же був і деканом факультету. Коли я випускався із червоним дипломом 1985 року, декан змінився — направлення на викладацьку роботу до підготовчого факультету КДУ мені підписував професор Володимир Буткевич, але за кілька місяців я повернувся на свою «профільну» кафедру — вже на запрошення свого завкафедри Г. Цветкова. Повернувся аспірантом для написання дисертаційної роботи, і моїм науковим керівником став Гліб Миколайович.

Коли навесні 2023 року (повітряних тривог у той день зранку ще не було, міський транспорт працював) я сів у тролейбус № 17 біля Володимирського собору, щоб їхати до мами на Чоколівку, і побачив знайоме обличчя на задньому сидінні, дух альма-матер спрацював негайно, як м'якою кувалдою по голові, — то була Алла Андрюшко, наша незмінна люблена Алла. Не знаю, як тепер називається її посада, але вона завжди

була мотором і водночас метрономом, який, як серце, надавав організмові кафедри життєвої сили. Більше тридцяти років по тому, як я перейшов з кафедри на роботу в Міністерство закордонних справ, Київ потерпає від московських ракетних ударів, настроїв у киян відповідний, але ось у тролейбусі сидить Алла Андрюшко — ну майже зовсім така, як була. І вільне місце поруч. Здається, вона мало не розплакалась, одразу впізнавши мене: «Ой, Ігорю!». І за ті, може, десять хвилин, що ми їхали поруч (Алла виходила раніше, я їхав до кінця), вона встигла переповісти мені всі кафедральні новини останнього часу, які змогла згадати. Я знову став частинкою кафедри, ніби нікуди й не йшов, та власне я от саме тоді — під час цієї короткої емоційно насиченої випадкової зустрічі в тролейбусі сімнадцятого маршруту зрозумів, що альма-матер — це не просто красивий вислів, це реальність, яка завжди з тобою.

Не всі мої колеги по кафедрі та факультету зможуть це прочитати, якби захотіли, бо багатьох — надто багатьох, на жаль — немає вже з нами. Згадаю тільки трьох, з якими протягом довгих років дипломатичної кар'єри продовжував підтримувати тісні дружні стосунки і які пішли від нас протягом останніх кількох місяців: професорів Могилянки Михайла Кірсенка й Володимира Василенка, а також професора нашої кафедри Вадима Крушинського. Коли я прийшов на факультет, Василенко вже був професором, Кірсенко — ще доцентом, а Вадим лише на рік старший за мене, разом аспірантили. Ви, дорогі мої, назавжди є частинкою моєї альма-матер, ви її невід'ємний складник, і дуже болить, що не можу тепер почути ваші голоси за чашкою кави чи просто навіть у телефонній слухавці.

Тим же з колег-кафедралів, з якими потоваришував за час свого перебування на факультеті як студент, аспірант та викладач і з якими тривають тісні й теплі дружні стосунки, хотів би побажати козацької вдачі, переможного духу та міцного здоров'я. Продовжуйте свою добру справу, ви потрібні не тільки мені, а всім нам, хто чинить опір силам зла у цей непростий історичний час для нашої країни. Імена не буду називати: хто читатиме, зрозуміє. Цих імен багато, але за останні більш як тридцять років дипломатичної служби я вивчив одне нехитре правило, яке внутрішньо-дипломатичним професійним жаргоном звучить: «No name saves lives».

Оскільки пишу ці рядки для ювілейної публікації і на пропозицію-прохання завкафедри й доброго друга професора Володимира Манжолі (не назвати завідувача кафедри по імені тут не годиться), то згадаю його дозвіл «писати про що хочу і в довільній формі». До речі, заборони на вживання табуйованої лексики під час написання цих спогадів я від завкафедри не почув, однак уживати все одно не буду. Поділюся двома коротенькими сюжетами із спогадів про своє кафедральне і посткафедральне життя, до того ж писатиму в дозволеному «довільному форматі».

Отже, почну з посткафедрального епізоду, але тісно, пуповинно пов'язаного з нашою альма-матер.

Ми з Вадимом Крушинським у другій половині 1980-х аспірантили на рідній цвєтковській кафедрі, а на сусідній дружній кафедрі міжнародних економічних відносин водночас із нами аспірантив батоно Валерій Чечелашвілі. Це вже потім він став Послом Грузії, міжнародним чиновником високого рівня та міністром грузинського уряду, а тоді був просто «брат Валерій». Зустрічалися в аспірантському житті ми з ним не часто, але коли перетиналися, у тому був якийсь утаємничений і навіть трохи сакральний зміст.

Десь 2001 чи 2002 року, тепер не згадаю, доля закинула мене з якихось робочих причин на кілька днів у славне місто Стамбул. Я тоді працював на посаді заступника Міністра закордонних справ і опікувався, окрім питань політики і безпеки, також прикордонним співробітництвом, відносинами з країнами Центральної і Східної Європи та регіональними міжнародними організаціями. Я прибув попрацювати до міста на Босфорі, і до моєї програми перебування наш генеральний консул додав «робочий ланч із Генеральним секретарем Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) В. Чечелашвілі». До того ж, як мені повідомили, «на прохання останнього». Я гадав, що ж такого ми могли накоїти в тій ОЧЕС як українська делегація, щоб обговорювати це із самим генсеком за робочим ланчем, але глибоко копати не став, вирішив, що батоно сам розкаже, а я послухаю і в разі чого всі питання вирішимо одразу. Відрядження моє тоді точно було не по «лінії ОЧЕС», хоча я і знав, що батоно Валерій тепер там керує організацією.

Коли ми обмінялися дружніми вітаннями і, як личить добірно вихованим дипломатам, провели куртуазне обговорення сучасного стану міжнародної політики в регіоні та за його межами, водночас поглинаючи наїдки та основну страву «робочого ланчу», запиваючи каппадокійським вином, я вирішив, що настав час перейти до субстантивних запитань і хвацько, наче в лоба, поцікавився: «То що, Валерію, чи є до нас питання в ОЧЕС, говори, не соромся». Батоно Чечелашвілі зробив серйозний вигляд, трохи примружив очі, глянув мені пронизливо просто в обличчя і промовив напівутаємничено: «Давно хотів тебе запитати, дізнався, що ти тут будеш, то не міг пропустити нагоди, щоб зробити це при особистій зустрічі». Я теж зробив серйозний вигляд, ніби подаючи знак: слухаю уважно! «От скажи мені, Ігорю, чи то пак шановний пане заступнику Міністра, чи міг ти собі уявити тоді, у нашому 1987 році, коли я зранку постукав у двері твоєї оселі, що через якихось п'ятнадцять років ми з тобою будемо сидіти на березі Босфора в пристойній ресторації, обговорювати міжнародну політику не просто так, а по професійній дипломатичній лінії і що відбуватиметься все це на рівні заступник Міністра — Генеральний секретар?» Питання було важке. Він

згадав про той випадок, коли аспірант Валерій справді подзвонив у двері аспіранту Ігореві 1987 року й попросив про допомогу. Та ще й яку! Я тоді мешкав на Солом'янці, а він винаймав квартиру в сусідньому будинку, і ми інколи перетиналися в наших місцевих мікрорайонних побутових походах. Але подзвонив він мені у двері зранку лише раз, і розпач на тім його ранковім обличчі я пам'ятаю досі: «брат-аспірант» і сусід прийшов запитати, чи немає в мене часом вантуза, щоб вирішити водоканалізаційні проблеми в його тимчасовому помешканні. Вантуз знайшовся, я його щиросердо позичив, а він узяв в успішну роботу і згодом повернув за належністю з великими мадлобами (вдячністю). А батону Валерій ту оказію гарненько запам'ятав і тепер, за келихом каппадокійського, видав у філософському контексті.

Я витримав довгу паузу, перед тим як відповісти, і врешті гранично чесно і прямо заявив: «Ні, вельмишановний пане Генеральний секретарю, от саме цього тоді я ніяк не міг уявити!» Ми посміялися, завершили свій робочий ланч на легкій ноті й дійшли головного висновку, узгодивши спільну позицію з ключового питання: якщо й було в Радянському Союзі щось добре й варте уваги, то воно називалося — факультет міжнародних відносин і міжнародного права Київського держуніверситету.

Другий епізод, про який хочу тут згадати, стався в першій половині 1986 року. Я вже кілька місяців був «наймолодшим» аспірантом на кафедрі, а це почесне звання означало чергування у студентських гуртожитках на Новий рік, виконання всіх можливих і неможливих «особливих доручень», які раптом виникали і в навчальному процесі, і поза ним. Насамперед це стосувалося «громадської роботи», яку, на моє глибоке переконання, майже всі мої старші колеги терпіти не могли і справедливо зауважували на мої ремствування, що якщо і є на кафедрі необхідність «здійснювати заходи» і «проводити активну суспільну роботу», то завжди є там і найдостойніший кандидат для цих справ — наймолодший аспірант. Як кажуть, тут нічим не переб'єш аргументацію. Зауважу, що моє ставлення до всіх оцих «громадських робіт» мало чим відрізнялося від ставлення старших колег, а особливо прикро було, коли ці справи стосувалися того аспекту, який до мене взагалі не мав жодного стосунку, — партійної роботи. Так, це ще був Радянський Союз, хоча крига потроху починала скресати: горбачовська «перебудова» вже виднілася на обрії, але КПРС усе ще залишалася єдиною дозволеною в країні партією, «керівним елементом політсистеми», а її осередки були скрізь і всюди — не лише в політбюрах, обкомах, міськкомах та райкомах, навіть на рідній кафедрі був партосередок, а на факультеті — партком. І це при тому, що мені якось пощастило: я був безпартійний! Ніколи не був членом жодної політичної партії, особливо комуністичної, але це мене тоді від описуваного нижче казусу не врятувало.

Одним із тих прикрих «громадських доручень», які впали на мене як молодого аспіранта, було чиєсь із факультетських партійних активістів розпорядження з університетського парткому «негайно передати в університетський партком списки членів товариства тверезості». Нагадаю, тоді відбувалася — була саме в розпалі — перша горбачовська кампанія: боротьба з алкоголізмом. Хто передавав — уже не згадаю, чому передали саме через мене — довести до керівництва кафедрального партосередку — можна пояснити моїм «молодоаспірантством», бо свою безпартійність я особливо не афішував (а що, як загребуть і скажуть вступати?). Але завдання переді мною було якесь незграбно неправильне з усіх боків, та ще й із незрозумілим присмаком. Я не знав, хто на кафедрі парторг, ніколи не цікавився, тому пішов одразу до завкафедри, коли в нього випала нагода мене вислухати. Я подумав так: хоч би хто був парторг, але до слова завкафедри Цветкова партосередок дослухається, а я можу, як молодший аспірант, на основі інспірованого завкафедри волевиявлення колег-партійців навіть фізично скласти той осоружний список і потім передати далі за належністю, пропустивши в ньому себе, бо я ж усе-таки безпартійний, а доручення стосується членів партії. Такий у мене був задум, коли я оголосив про отримане доручення Глібу Миколайовичу Цветкову: «Факультетський партком просить прискорити складення кафедральних списків членів товариства тверезості для подальшої передачі в університетський партком, кажуть, усі терміни звітування перед міськкомом минули. Серйозна справа».

Гліб Миколайович вислухав, схилив трохи свою мудру голову, подумав секунд десять-п'ятнадцять і врешті видав три короткі довершено виважені смислові сигнали:

- записуй усіх (це мене трохи напружило);
- партійних (трохи відлягло);
- о, у Буряка спитай особисто!

Сергія Борисовича Буряка, якби він був ще з нами й читав ці рядки, думаю, розвеселив би цей епізод. Бо я не наважився тоді в нього спитати, а просто пропустив його ім'я, складаючи список. А університетське фантомно-партійне товариство тверезості тоді, мабуть, зробило-таки різкий стрибок у напрямі збільшення кількості формальних членів.

Ihor KHARCHENKO,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary,
Deputy Minister for Foreign Affairs of Ukraine
(2000–1; 1 July 2003 – 1 November 2003)*

MEMORIES ABOUT THE FACULTY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND INTERNATIONAL LAW

Abstract. The author describes his studying, working experience, and involvement with the Faculty of International Relations and International Law of the Taras Shevchenko Kyiv State University.

The author gives an artistic and masterly account of a chance meeting during the full-scale Russian war against Ukraine with his colleague Alla Andriushko, which reminded the author of his years of study and teaching at the faculty. The author shares his memories of the faculty lecturers Mykhailo Kirsenko, Volodymyr Vasylenko, and Vadym Krushynskyi.

The author presents the details of his meeting with Batono Valeriy Chechelashvili, who studied with him during the university's postgraduate programme. The story describes an event from the early 2000s when the author was Deputy Minister for Foreign Affairs of Ukraine and had to meet with the Secretary General of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation in Istanbul Valeriy Chechelashvili. During the friendly conversation, they reminisced about their youth. They concluded that in the Soviet Union, one of the few worthwhile initiatives was opening of the Faculty of International Relations and International Law at Kyiv State University.

The author outlines an episode from his postgraduate years when he fulfilled his professors' public assignments. The author describes an interesting situation with the formation of the Sobriety Society list, mentioning the personalities of the faculty members.

Keywords: Faculty of International Relations and International Law, Ministry of Foreign Affairs.